

Для лепшага запамінання матэрыялу — схемы, табліцы, алгарытмы

Асноўным патрабаваннем да арганізацыі адукацыйнага працэсу з’яўляецца забеспячэнне якасці адукацыі. Але на гэтым шляху існуюць пэўныя цяжкасці, якія звязаны з невысокай вучэбнай матывацыяй вучняў, зніжэннем цікавасці да вучобы, інтэлектуальнай пасіўнасцю; неадпаведнасцю паміж неабходнасцю фарміравання трывалых ведаў і вялікім аб’ёмам тэарэтычных звестак, якія атрымліваюць вучні на ўроках; высокімі патрабаваннямі да ведаў вучняў, вялікім аб’ёмам матэрыялу і недахопам часу. Таму перад кожным настаўнікам стаіць праблема пошуку такіх форм і метадаў работы, якія маглі б павысіць якасць ведаў вучняў. На маю думку, сістэматычнае выкарыстанне апорных схем, табліц, алгарытмаў на ўроках беларускай мовы садзейнічае высокай эфектыўнасці навучання і тым самым павышае якасць ведаў вучняў.

У пачатку 1970-х гадоў В.Ф.Шаталаў распрацаваў арыгінальную наватарскую сістэму навучання і выхавання вучняў. Згодна з гэтай сістэмай, новы матэрыял неабходна падаваць блочна. Лічыцца, што так вучні бачаць цэласную карціну таго, што вывучаецца. Важная роля адводзіцца знешняй форме падачы матэрыялу, якая павінна быць эмацыянальнай і нагляднай. Затым вучэбны матэрыял згортваецца ў лагічную блок-схему. Пры гэтым нельга дазваляць дзецям адначасова слухаць і запісваць матэрыял. Дамашняе заданне вучань выконвае з дапамогай падручніка і канспекта. На наступным уроку абавязкова ажыццяўляецца кантроль засваення матэрыялу. Вучань мае магчымасць палепшыць свой бал. На ўроку павінна быць створана камфортная псіхалагічная атмасфера, каб вучань мог адчуваць сябе спакойна і ўпэўнена.

Метадыка навучання В.Ф.Шаталава і яго паслядоўнікаў з’яўляецца актуальнай, бо ў сучасных умовах вялікае значэнне надаецца пошуку найбольш эфектыўных шляхоў навучання з мэтай павышэння якасці адукацыі. Што неабходна, каб вучань трывала авалодаў праграмнымі ведамі, уменнямі і навывкамі? Школьнікаў неабходна мэтанакіравана і сістэматызаваць вучыць прыёмам работы з вучэбным матэрыялам, ствараць умовы для найбольш эфектыўнага засваення ведаў і іх трывалага запамінання.

Апорныя схемы, табліцы, алгарытмы найчасцей выкарыстоўваюць падчас тлумачэння новага матэрыялу. Спачатку абавязкова ствараюць праблемную сітуацыю, каб узнікла супярэчнасць паміж неабходнасцю выканання задання і немагчымасцю зрабіць гэта з дапамогай тых ведаў і ўменняў, што ёсць. Асэнсаванне такой супярэчнасці вучнямі прыводзіць да неабходнасці атрымання новых ведаў аб прадмеце, а значыць, ствараюцца умовы для выхаду на тэму ўрока і прыняцця вучнямі мэт урока. Наступны этап — арганізацыя вучэбнай дзейнасці па “адкрыцці” новых ведаў і іх засваенні. На гэтым этапе ўрока вучні павінны не пасіўна слухаць, а актыўна ўдзельнічаць у адукацыйным працэсе. Для гэтага пасля знаёмства з новым матэрыялам складаецца апорны канспект у выглядзе табліцы, схем, алгарытмаў.

Праваліс і, **ы**, **й** пасля прыставак.

за- + ісці = зайсці ↓ й	пад- + ісці = падысці ↓ ы
і захоўваецца: 1) за-і-кацца, за-і-скрыцца, пра-і-сноваць 2) між-, звыш-, пан-, контр-, транс-, пост-, супер- 3) педінстытут, санінструктар, палітінфармацыя	

Пры гэтым вучні вучацца сістэматызаваць матэрыял, вылучаць галоўнае, сцісла фармуляваць думкі, лагічна будаваць выказванні. Акрамя таго, апорныя канспекты дапамагаюць прадставіць матэрыял цэласна, у выглядзе агульнай карціны, а гэта спрыяе лепшаму запамінанню.

Работу над складаннем апорных канспектаў пачынаюць з 5 класа. Спачатку робім схемы разам, паступова вучні выходзяць на новы ўзровень і складаюць іх самі. Так, пры вывучэнні тэмы “Прыстаўка і суфікс” прапануюць вучням прачытаць матэрыял падручніка і закончыць схему:

Далей задаю пытанні: “Што ў вас атрымалася? Якія прыклады вы запісалі? Як называецца працэс утварэння новых слоў?”

Як называецца працэс утварэння форм слова?”. Робім выснову, што прыстаўка і суфікс з’яўляюцца як словаўтваральнымі, так і формаўтваральнымі марфемамі.

Схемы адкрытага тыпу можна выкарыстоўваць і на этапе праверкі дамашняга задання.

Навучанне — сумесная дзейнасць. Пры складанні схем можна прапанаваць дзецям работу ў парах, групах, што дае магчымасць сумеснага пошуку. Кожная група прадстаўляе свой варыянт схем. Схемы аналізуюцца, дапаўняюцца. Напрыклад, на ўроку па тэме “Скланенне і праваліс лічэбнікаў ад пяці да дваццаці і лічэбніка трыццаці” у 6 класе першая група павінна адлюстравць, якія канчаткі маюць дадзеныя лічэбнікі ва ўсіх склонах. Другая група на схеме адлюстроўвае тыя змены, што адбываюцца ў правалісе лічэбнікаў *шэсць, сем, восем* ва ўскосных склонах. Трэцяя група ілюструе на схеме, што адбываецца з лічэбнікамі ад *пяці да дваццаці* і лічэбнікам *трыццаці* у творным склоне. Такая падача матэрыялу паказвае прычынна-выніковыя сувязі паміж моўнымі з’явамі, спрыяе свядомаму ўспрымання правіла, што робіць яго зразумелым і лёгка запамінальным.

Ужо ў 6 класе, акрамя схем, выкарыстоўваюць складанне табліц, што асабліва карысна пры ўвядзенні вялікага аб’ёму матэрыялу. Так, пры вывучэнні тэмы “Праваліс прыметнікаў з суфіксам **-ск-** вучні пасля знаёмства з матэрыялам падручніка складаюць наступную табліцу:

1.	ц } т } ч } к }	+ ск = цк	немец — нямецкі скаўт — скаўцкі чытач — чытацкі славак — славацкі
2.		д + ск = дск	сусед — суседскі
3.	с } ш }	+ск = ск	беларус — беларускі таварыш — таварыскі
4.	ж } ш } г } х } з }	жск шск гск хск зск	нясвіжскі чувашскі выбаргскі казахскі кіргізскі
		+ ск =	геаграфічныя назвы і назвы народнасцей

Табліцы выкарыстоўваюць пры **абгульненні і сістэматызацыі** вучэбнага матэрыялу. У 7 класе, пазнаёміўшыся з усімі часцінамі мовы, вучні самі складаюць табліцу, а пасля рыхтуюць звязнае выказванне на тэму “Самастойныя і службовыя часціны мовы”.

Часціны мовы

1. Самастойныя	
Назоўнік Прыметнік Лічэбнік Займеннік Прыслоўе Дзеяслоў і яго формы	
Дзеепрыметнік (абазначае прымету прадмета (паходле дзеяння) прыбраны пакой — пакой , які прыбралі ; пасівельныя валасы — валасы , якія пасівелі)	Дзеепрыслоўе (абазначае дадатковае дзеянне і паясняе дзеяслоў-выказнік) гаварыць (як?) не думаючы; пайшоў (як?) усміхнуўшыся
2. Службовыя	
Прыназоўнік Злучнік Часціца	
3. Выклічнікі	

Удалым прыёмам лічу складанне табліцы з элементамі алгарытма. Напрыклад, пры вывучэнні тэмы “Праваліс канчаткаў назоўнікаў 2-га скланення ў месным склоне” (6 клас) атрымліваецца наступны алгарытм:

- Каб правільна напісаць канчаток назоўніка, неабходна:
1. Вызначыць род назоўніка і ўпэўніцца, што назоўнік 2-га скланення.
2. Утварыць форму назоўніка склону адзіночнага ліку і вызначыць тып асновы.
3. Калі ў **неасабовым** назоўніку аснова

цвёрдая або на г//з, х//с	зацвярдзеля	мяккая	на к, х//с, г//з
-е	-ы	-і	-у
аб тэлефоне, на беразе, у стозе	аб шалашы	у жыцці, польмі	у будынку, на сцягу

4. Калі ў **асабовым** назоўніку аснова

цвёрдая, зацвярдзеля, г, к, х	мяккая	цвёрдая (рэдка)
-у	-ю	-е
аб настаўніку, гандляр	аб кавалю, Алесю	аб сыне, ветэране, спецыялісце

Алгарытм дапамагае асэнсаваць тэарэтычны матэрыял, адпрацаваць ход разважанняў таго ці іншага правіла, прымяняць яго на практыцы. Дзеянні, накіраваныя на выкананне вучэбнай задачы, становяцца ўсвядомленымі, а значыць, эфектыўнымі. Ідзе развіццё лагічнага мыслення. Так, пры вывучэнні тэмы “Праваліс канчаткаў дзеясловаў” у 6 класе складаем з вучнямі наступны алгарытм:

Пасля складання апорнага канспекта (схемы, табліцы, алгарытма) з мэтай фарміравання ў вучняў умення арыентавацца ў ім канспект агучваецца настаўнікам. Затым вучні агучваюць яго ў парах, а пасля 2—3 вучні — углас.

На этапе **замацавання** пры выкананні заданняў вучымся гэтымі апорамі карыстацца. Прымяненне апорных канспектаў на ўроку беларускай мовы вызваляе час для замацавання новых ведаў і развіцця ўменняў, а гэта дае магчымасць павялічыць аб’ём практычнай работы на ўроку. Час на вывучэнне новага і складанне канспекта памяншаецца, а на трэніровачныя практыкаванні, замацаванне і сістэматызацыю павялічваецца.

У якасці **дамашняга задання** вучням прапануецца яшчэ раз прачытаць тэарэтычны матэрыял тэмы і разабраць яго па апорным канспекце. Наступны ўрок пачынаецца з праверкі тэарэтычнага матэрыялу, затым выкарыстоўваюцца розныя формы работы на знаходжанне, успрыманне, разуменне і ўзнаўленне апорнага канспекта. Гэта могуць быць тэрміналагічныя дыктанты, бліц-апытанні, пісьмовыя заданні.

Вялікае значэнне апоры маюць для нізкаматывавальных вучняў. Запомніць асобныя тэрміны для іх бывае вельмі складана. Такія вучні часта губляюцца, замыкаюцца ў сабе і ў канчатковым выніку страчваюць усякую цікавасць да прадмета. Апорны канспект становіцца апорай для такіх вучняў. Ён дазваляе без дапамогі настаўніка ўспомніць і прапрацаваць матэрыял не толькі асобнага элемента, але і ўсёй тэмы ў цэлым. Паступова з’яўляецца цікавасць да атрымання ведаў. Нават такі маленькі поспех, як ўдалы адказ і атрыманне добрай адзнакі, павышае самаацэнку вучня, умацоўвае веру ў свае сілы, што ў канчатковым выніку прыводзіць да павышэння матывацыі да вывучэння прадмета і павышэння якасці ведаў.

Пры рабоце з апорнымі канспектамі неабходна прытрымлівацца наступных рэкамендацый:

- схемы павінны быць максімальна простымі па будове; пабудова схем павінна адбывацца на вачах у вучняў; у мінімальнай колькасці знакаў і сімвалаў павінна змяшчацца максімум інфармацыі; апорны канспект вучні павінны ўзнаўляць на наступным уроку;

патрабуецца пастаянны зварот да канспектаў з мэтай паўтарэння раней вывучанага матэрыялу.

Практыка сведчыць, што выкарыстанне апорных схем, табліц, алгарытмаў на ўроках беларускай мовы дапамагае вучням лепш запамінаць вучэбны матэрыял, улічвае індывідуальны тэмп работы кожнага дзіцяці, развівае ўпэўненасць у сваіх здольнасцях. Фарміруюцца спрыяльныя маральна-псіхалагічныя ўмовы для навучання. З’яўляецца цікавасць да вывучэння вучэбнага прадмета. Усё гэта садзейнічае павышэнню якасці ведаў.

Ганна БОГДАН, намеснік дырэктара па вучэбнай рабоце, настаўніца беларускай мовы і літаратуры сярэдняй школы № 39 Гродна.